

หลักการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ PRINCIPLES OF GOVERNANCE IN BUDDHIST CONCEPT

พระชัชวาลย์ อนันตกลีน

Phra Chattawi Analayo (Anantaklin)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Received: June 22, 2021 Revised: June 28, 2021

Accepted: June 30, 2021

บทคัดย่อ

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์มีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัยฯ เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขจึงต้องมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ จนพัฒนาเป็นระบอบการปกครอง พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย คนในสังคมจึงได้รับอิทธิพลที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการบริหารและการปกครองมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม

คำสำคัญ : หลักการปกครอง, พุทธศาสตร์, ทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตร, ราชสังคหวัตถุ

Abstract

Characteristic of Human integration has mutual relationships such as occupation, age, gender, religion. In order to live together peacefully, the rules must be developed. Buddhism as a center of the mind of Thai society, the Thai people is influenced by the concept of administration and governance from the doctrines of Buddhism. Especially the principles brought from the Tripitaka scriptures such as the Royal Virtues (Thosaphitrajadhamma), Jakkrawadiwat and Raja-Sangahavatthu which are The King's Dhamma and Dhamma for leaders. In viewed of political terms, these are the principle of administration and governance for both body and soul providing the benefits and happiness to the life and society.

Keywords : Principles of governance, Buddhism, Thosaphitrajadhamma, Jakkrawadiwat, Raja-Sangahavatthu.

บทนำ

การปกครองทุกระบบเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นมา ระบบการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบการปกครองรูปแบบใดก็ตาม ต่างก็มีปัญหาข้อบกพร่องแทบทั้งสิ้น เราจะเห็นได้ว่า สังคมมนุษย์ตั้งแต่อดีตมีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงระบบการปกครองในสังคมของตนเองเรื่อยมาจากระบบการปกครองรูปแบบหนึ่งไปสู่ระบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับสังคมของตนเองมากที่สุด ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ในสังคมโลกโดยส่วนใหญ่ นิยมหันมาใช้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศ(นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2555) ผู้ปกครองไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งฐานะใด เช่น พระมหากษัตริย์ ประธานาธิบดี รวมทั้งผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง แต่ละคนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติให้ดี เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันของสังคม

การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดีและพลเมืองที่ดี โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ในอดีตราชอาณาจักรไทยการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์รัฐอธิปัตย์และประมุขฝ่ายบริหาร พระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด (Absolute Monarchy) หลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

รูปแบบการปกครองเปลี่ยนไปเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อำนาจการบริหารการปกครองตกอยู่กับคณะรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน คือประชาชนมอบความไว้วางใจให้ทำการปกครองและ ความชอบธรรมในอำนาจปกครองนั้นจะคงมีอยู่ตราบเท่าที่ผู้ปกครองทรงไวซึ่งคุณธรรม โดยใช้หลักธรรมะเป็นแนวทางในการปกครอง

การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์

เมื่อพิจารณาหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวกับการปกครองแล้วพบว่าคำสอนของพระพุทธองค์มิได้ทรงเน้นว่าระบอบการปกครองใดดีที่สุด มิได้ทรงเสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบในการจัดสรรอำนาจอธิปไตย เป็นแต่พระองค์เน้นว่าถ้าเป็นผู้ปกครองแล้วควรยึดถือ “ธรรม” หรือความถูกต้องตามเหตุตามผลของการปกครองตามระบอบนั้น มีความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า “หลักการ”(พระพรหมคุณาภรณ์(ป. อ. ปยุตฺโต), 2548) เป็นไปเพื่อความถูกต้องชอบธรรม เมื่อผู้ปกครองเป็นคนดีแล้ว การปกครองไม่ว่าระบอบใดย่อมดีด้วย โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ดังที่ปรากฏใน อัมมมิกสูตร(อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/74) พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า สมัยใดพระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้พวกข้าราชการ ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกข้าราชการไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้พราหมณ์และคฤหบดี ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้ชาวนิคมนและชาวชนบท ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมฯ สมัยใดพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม้ข้าราชการก็ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อข้าราชการตั้งอยู่ในธรรมสมัยนั้น แม้พราหมณ์และคฤหบดีก็เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้ชาวนิคมนและชาวชนบท ก็ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมฯ

บทความนี้ขอเสนอแนวทางการนำหลักธรรมคำสอนบางประการที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา มาช่วยส่งเสริมหรือประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เกิดแนวทางการปกครองที่ผสมผสานหลักการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมในการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ทศพิธราชธรรม, ราชสังคหะวัตถุ, จักรวรรดิวัตร, เหล่านี้เป็นธรรมของพระราชา เป็นธรรมผู้ปกครองโดยตรง โดยรายละเอียดดังนี้

1. หลักอธิปไตย (ความเป็นใหญ่)

ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งบันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สำคัญได้กล่าวถึงคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนก็คือใน อาธิปไตยยสูตร(อง.ติก. (ไทย) 20/40/201) กล่าวถึงหลัก อธิปไตย 3 ประการ คือ

1) อัตตาริทธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณเป็นจุดเริ่มต้นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งใดๆ ทั้งฝ่ายดี(กุศล) หรือฝ่ายชั่ว(อกุศล) ก็ตาม

2) โลกาทิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงสรรเสริญและนินทา ไม่มีหลักการที่แน่นอน กระทำการโดยปรารถนาจะเอาใจคนหมู่มาก หากความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวเป็นประมาณ เพราะเกรงว่าบุคคลอื่น(โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ จึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น(โลก) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งที่สนใจ ในการกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใดๆ ทั้งฝ่ายดี(กุศล) หรือฝ่ายชั่ว(อกุศล) ก็ตาม

3) ธรรมาทิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักความจริงความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่ได้รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความเป็นจริงที่ใจว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงามเป็นประมาณการปกครองที่ดีเลิศตามเมื่อรู้หลักอย่างนี้แล้วถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐ ความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ

พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปกครองแบบธรรมาทิปไตย ระบบการปกครองมุ่งความถูกต้องของธรรม(โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2548) ยึดเอาธรรมะในการตัดสินปัญหาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ จัดเป็นหลักการสำคัญที่ควรยึดถือเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติของบุคคลต่างๆ ซึ่งสื่อให้เห็นถึงคุณสมบัติภายในของแต่ละบุคคลที่ถือเอาธรรมะเป็นใหญ่ ใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือหรือเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครองและด้านอื่น ๆ ในสังคม เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดิน ชาติ ตระกูล มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือหลักธรรมาทิไตยนั่นเอง

2. หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ธรรมะสำหรับคนผู้เป็นใหญ่คือคนผู้เป็นหัวหน้า คำว่า “ราช” โดยกำหนดอย่างสูงสุด หมายถึงองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครราชของประเทศ โดยต่ำสุด หมายถึง บุคคลผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือหัวหน้ากลุ่มชนชั้นเล็กๆ ผู้นำกลุ่มชนมีหลายระดับขั้นจะต้องมีทศพิธราชธรรมเป็นหลักปฏิบัติ (พระราชเมธี(วรวิทย์ คงคปภโย), 2528) ซึ่งผู้นำจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว จะช่วยในการปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจให้ดำเนินไปบรรลุถึงเป้าหมาย นับว่ามีค่าแก่การเป็นผู้นำด้านการปกครองมาก เป็นคุณสมบัติของนักปกครองที่ดี ยิ่งประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี หลักการของนักปกครองคุณธรรมผู้ปกครองบ้านเมือง กิจวัตรของนักปกครองควรประพฤติ(ช.ชา.อสีติ. (ไทย) 28/176/112) หลักจริยธรรมสำคัญสำหรับผู้ปกครองตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นั้น นอกจากผู้ปกครอง จะต้อง

ปฏิบัติตนให้ดีเท่าๆ กับคนดีทั้งหลายแล้ว ขอธรรมทั้งหลายในทศพิธราชธรรมก็คือ ธรรมที่เป็นความดีนั่นเอง ซึ่งทรงตรัสไว้สำหรับให้ผู้ปกครองยึดถือปฏิบัติโดยเฉพาะพึงยึดถือปฏิบัติได้ (เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, 2535) ฉะนั้น หลักทศพิธราชธรรมนี้ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นพระมหากษัตริย์ หากแต่ในหลักธรรมนี้ใช้ได้กับนักปกครอง ที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง รัฐบาล ข้าราชการหรือนักบริหารโดยทั่วไป (พุทธทาสภิกขุ, 2531) ได้แก่

1) **ทาน** หมายถึง การให้ และแบ่งปัน จัดสรรสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชากรราษฎรได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

2) **ศีล** หมายถึง รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม ผู้ปกครองบ้านเมืองต้องมีการสำรวมพฤติกรรมทางกาย การระมัดระวังในการใช้คำพูดต่อสาธารณะ เพราะพฤติกรรมทั้งทางกาย และวาจาจะมีผลต่อการเป็นแบบอย่าง ในการนำต่อกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน และสังคม อีกทั้งจะนำมาซึ่งการเคารพนับถือ และเชื่อมั่นจากผู้อื่นเพิ่มมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ศีล จึงเป็นเครื่องหมายเบื้องต้นในการยืนยันคุณสมบัติของการเป็นนักปกครองที่น่าเคารพนับถือ

3) **ปริจาคะ** หมายถึง บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องยอมสละความสุขส่วนตัว และผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่ออุทิศตัวอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4) **อาชวะ** หมายถึง ปฏิบัติการโดยซื่อตรงสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน ความซื่อตรงต่อธรรมนั้นจะดำรงอยู่บนฐานของความละเอียดซื่อสัตย์ ตามหลักของทริโศตตปปะ ผู้ปกครองต้องมีความจริงใจและจริงจังต่อประชาชน ไม่หลอกลวงประทุษร้ายโดยอุบายที่ผิดจากความยุติธรรมต่อประชาชน

5) **มัททวะ** หมายถึง มีอัธยาศัย ความอ่อนโยนเข้าถึงคน ผู้ปกครองจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่คนอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องใช้ความอ่อนโยนเข้าไปเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานต้องมีความอ่อนโยนไม่ว่าจะเป็น การเดิน การพูด การกระทำ ต้องมีสุขภาพร่างกายสง่างาม แต่งตัวสุภาพเรียบร้อย น่าเคารพของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้พบเห็น ตลอดถึงการพูดจาไม่หยาบคาย ไม่ด่าให้เกิดความเสียหาย จิตใจเยือกเย็น ตัดสินปัญหาด้วยเหตุด้วยผลไม่ถือตัว สร้างความเป็นกันเองกับผู้ใต้บังคับบัญชา หน้าที่หลักของผู้ปกครองคือการน้อมกายและน้อมใจเข้าไปเชื่อมสมานไมตรีต่อคนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจเชื่อใจซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนและสังคมไม่ว่ากลุ่มคนต่างๆ จะมีฐานะยากดีมีจนมากน้อยเพียงใด หรือมียศถาบรรดาศักดิ์สูงต่ำมากน้อยต่างกัน

6) **ตปะ** หมายถึง พ้นจากการมัวเมาโดยเผากิเลส ผู้ปกครองได้รับอำนาจมักจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลที่จะก่อให้เกิดความหายนะทั้งในชีวิตและการทำงาน การใช้และเพลิดเพลินกับอำนาจที่ตัวเองได้รับมา ผู้นำจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สามารถทนต่อกิเลส หรือสิ่งยั่วที่เข้ามากระทบจิตใจ ช่มใจมิให้ความอยากได้(ตัณหา) อยากใหญ่(มานะ) และจิตใจที่คับแคบ(ทิฐิ) เข้ามาครอบครองและย่ำยีจิตใจ อีกทั้งมีจิตใจที่มั่นคงสามารถระงับยับยั้งช่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นวิถีชีวิตที่เสมอต้นเสมอปลาย และมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ทรงคุณค่าแก่บุคคลอื่นๆ ในชุมชนและสังคม

7) **อักโธระ** หมายถึง ไม่โกรธ ผู้เป็นนักปกครองจะต้องทำด้วยจิตอันสุขุมเยือกเย็นรอบคอบ เป็นธรรม ผู้ปกครองไม่ควรแสดงอาการเกรี้ยวกราด และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความโกรธ เพราะผลเสียที่ตามมาจะก่อให้เกิดการวิฉัยความ หรือตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความผิดพลาดและสูญเสียความเป็นธรรม

8) **อวิหิงสา** หมายถึง ไม่เบียดเบียน ไม่หลงอำนาจ นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรมประจำใจเป็นของตัวเอง ด้วยการไม่หาเรื่องเอาเปรียบคนอื่น เบียดเบียนคนอื่น รวมทั้งผู้ปกครองที่ขาดความรอบคอบขาดป้องกันไม่ให้เกิดการทุจริต เปิดโอกาสให้เกิดการเบียดเบียน และเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันตามมา

9) **ขันติ** หมายถึง ความอดทน อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยากถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ความอดทนคือคุณสมบัติที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องให้มาก ยิ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่มากเท่าใดมีตำแหน่งสูงส่งมากเท่าใด ก็จำเป็นต้องมีความอดทนมากเท่านั้น ในทางพุทธศาสนาถือว่า ความอดทนทำให้เกิดความงามในตัว จะมีคนรัก ศรัทธาให้ความเคารพเชื่อถือ

10) **อวิโรธนะ** หมายถึง ความไม่คลาดธรรม การวางใจหนักแน่นในธรรมคทงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ ทั้งส่วนความเที่ยงธรรมยุติธรรม ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป ผู้ปกครองจะต้องยึดมั่นในหลักของสัจธรรม ความดีงาม ความถูกต้อง ความยุติธรรมไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียงด้วยถ้อยคำของผู้อื่น หรือด้วยอำิสสินจ้างใดๆ หลักการของการในข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักการขั้นสูงสุดสำหรับบุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้ง หรือสมมติขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำผู้ปกครองจำเป็นจะต้องยึดหลักการนี้เอาไว้ให้มั่นคงด้วยความถูกต้องเป็นธรรม

ผู้ที่มีธรรมของพระราชาย่อมทำให้ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองรักใคร่ เชื่อฟังเคารพนับถือ เชื่อมมั่น และให้ความร่วมมือร่วมใจได้มาก อันจะเป็นผลช่วยให้บรรลุถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของผู้ปกครอง จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อนักปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองก็เหมือนกับคนทั่วไปและที่

สำคัญเมื่อขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่างๆ ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟัง จะต้องทำตามในเบื้องต้นก่อน เพราะเขาอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา คุณธรรมทั้ง 10 นี้

ทศพิธราชธรรม ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง Rajadhamma virtues or duties of the king ; royal virtues ; virtues of a ruler (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) ถือว่าเป็นหัวใจในการปกครอง ผู้ปกครองท่านใดมีครบสมบูรณ์ในตนจึงจัดว่าเป็นผู้ปกครองที่ดีไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เป็นการปกครองโดยธรรม และเมื่อผู้ปกครองนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครองแล้ว ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองก็ควรจะมีทศพิธราชธรรมด้วยเช่นกัน จึงทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เป็นการปกครองโดยธรรม มิใช่ปกครองด้วยอำนาจ ต่างมีความสุขความเจริญร่วมกันทั้งหมด (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, 2516) ดังนั้นทศพิธราชธรรมนี้ เมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วน เห็นได้ว่า มิใช่เป็นธรรมเฉพาะผู้ปกครองชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองทั่วไป ตั้งแต่ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาล ตลอดจนถึงหัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย เพราะการปกครองจะดำเนินไปได้เรียบร้อยดี ผู้อยู่ในปกครองก็ต้องประพฤติธรรมนี้ด้วยตามฐานะ เพราะฉะนั้นทศพิธราชธรรมนี้จึงเป็นธรรมสำหรับคนที่อยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า ตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งจนถึงประเทศชาติ หรือทั้งหมดพึงประพฤติต่อกันเพื่ออยู่ด้วยกันอย่างสุขสงบ และมีความเจริญยิ่งขึ้นไปในสังคม

3. หลักจักรวรรดิวัตร

เป็นหลักธรรมในการดำเนินกุศโลบายและวิเทศุบายทางการปกครอง ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ข้อวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ ธรรมนิยมที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ถือว่าเป็นหลักการปกครองที่สำคัญยิ่งของนักปกครองหรือนักบริหารทั้งหลาย ถ้านักปกครองหรือนักบริหารไม่มีหลักธรรมนี้เป็นหลักในการปกครอง สังคมหรือประเทศที่เขาปกครองอยู่ก็จะดำรงอยู่อย่างวุ่นวาย แต่ถ้ายึดหลักหลักธรรมนี้ในการปกครอง สังคมหรือประเทศนั้นก็จะอยู่อย่างปกติสุข เจริญรุ่งเรือง อำนาจแห่งธรรมก็จะแผ่ซ่านไป ผู้คนทั้งหลายก็จะศรัทธาเลื่อมใส เคารพยกย่องผู้มีธรรมนั้น ดังพระดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในจักรวรรดิสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/84/62) พูดถึงพระโพธิสัตว์เสด็จออกผนวชเป็นพระราชาฤ็ษีและให้พระราชาโอรสเสวยราชสมบัติแทน ชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่ดีนั้นต้องดำรงตนอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องดีงามเป็นหลัก ไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของความชั่วใดๆ เมื่อคุณเนื้อหากจากพระสูตรจักรวรรดิวัตรที่กล่าวมาแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่า เนื้อหาทั้งหมด คือหลักแห่งการปกครองโดยแท้ พระราชาฤ็ษีได้นำเอาประสบการณ์ของพระองค์มาบอกแก่พระโอรสให้ยึดถือ ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะธรรมเหล่านี้

นำมาซึ่งความเจริญงอกงามอย่างเดียว ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติตาม (พระราชโอรส และราชบริพารของพระองค์) ทุกคนล้วนแต่ได้รับประโยชน์ทั้งสิ้นไม่มีใครจะเสียประโยชน์เพราะหลักธรรมนี้เลย การประพฤติปฏิบัติตนของพระมหากษัตริย์หรือพระราชาในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง นอกจากจะมีผลกระทบต่อพระราชอำนาจของพระองค์เองในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีผลกระทบต่อสังคมหรือบ้านเมืองที่พระองค์ปกครองอยู่ด้วย เพราะฉะนั้น พระมหากษัตริย์หรือพระราชาในฐานะที่เป็นผู้ปกครองจึงเป็นศูนย์กลางของสังคม เนื่องจากมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง หากผู้ปกครองเป็นผู้ปกครองที่ดีก็ย่อมจะส่งผลให้ประชาชนอยู่ดีกินดีและสังคมมีความสงบสุข หากเป็นผู้ปกครองที่ไม่ดีก็จะส่งผลในทางตรงกันข้ามได้เช่นเดียวกัน (ธนา นวลปลอด, 2536) ดังนั้น จักรวรรดิวัตรจึงเป็นหลักการสำคัญในการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้บริหารทุกระดับชั้นควรศึกษาให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และยึดถือปฏิบัติเพื่อความผาสุกของประชาชนในสังคมตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) หลักจักรวรรดิวัตร 5 ประการ คือ

1) **ธรรมาธิปไตย** ยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย

2) **ธรรมการรักษา** จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม

(ก) อันโตชน (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ โอรส ธิดาจนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือคนในปกครองส่วนตัว)

(ข) พลกาย (แก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร ข้าราชการฝ่ายทหาร)

(ค) ชัตติยะ (แก่กษัตริย์ทั้งหลาย ผู้อยู่ในพระบรมเดชานุภาพ เจ้าเมืองชั้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย)

(ง) อนุยนต์ (แก่ผู้ติดตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลายปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนทั้งหมด)

(จ) พรหมณ์คฤหบดี (แก่ชนเจ้าพิธี เจ้ามารยา พ่อค้าเจ้าไร่ เจ้านา ครู อาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น)

(ฉ) เนคมชนบท (แก่ชาวนิคมนชนบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่น ตลอดถึงชายแดนทั่วไป ไม่ทอดทิ้ง)

(ช) สมณพรหมณ์ (แก่พระสงฆ์และบรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม)

(ญ) มิคปักษี (แก่มฤคและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย)

3) **อธรรมการนิเสธนา** (ห้ามกัน มิให้มีการอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง)

4) ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้อำนาจ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น

5) ปฏิปจญา ปรีกษาสอบถามปัญหาที่สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาท มัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติดีปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง

จากหลักธรรมเหล่านี้ ที่ประกอบขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึง บทบาท หน้าที่ และคุณธรรมของพระราชา หรือนักปกครองที่มีระดับสูง ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถให้กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองเป็นนักปกครองที่เข้าใจถึงปัญหาของผู้ใต้ปกครองหรือบุคคลทั่วไปและมีวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยความถูกต้อง และตั้งอยู่ในธรรม ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจสังคมในประเทศที่ตนปกครองนั้นพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกคนมีความสุข ประเทศชาติมั่นคง เพราะเกิดจากการที่ผู้ปกครองตั้งอยู่ในจักรวรรดิวัตร ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน **จกกวัตติสูตร** ทั้งพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าผู้ทรงธรรมทรงมีธรรมเป็นใหญ่หรือทรงปกครองโดยธรรม คือทรงมี “ธรรมาธิปไตย” หลักจักรวรรดิวัตร ได้กลายเป็นจริยวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิทั้งปวงทรงปฏิบัติ ทั้งนี้รวมถึงบรรดาข้าราชการทั้งหลายและนักปกครองที่ดีทั่วไปด้วย เพราะจักรวรรดิวัตร หมายถึงหลักการกำจัดทุกข์บำรุงสุขแก่ผู้อยู่ใต้ปกครองนั่นเอง

4. หลักราชสังคหะวัตถุ

ราชสังคหวัตถุ (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/27/373) เป็นหลักสงเคราะห์ของพระราชา เป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง หมายถึง หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครองหรือหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนของนักปกครองตามหลักธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมในการวางนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐที่มุ่งเพื่อเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีประโยชน์มากขึ้น ในการปกครองบ้านเมืองก็จะร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนไม่เดือดร้อนเพราะผู้มีอำนาจปกครองในสมัยโบราณพระมหากษัตริย์ทรงใช้หลักธรรมในการปกครอง ราชสังคหวัตถุ 4 ประการคือ

1) **สัสสมะระ** ได้แก่ ฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารฉลาดในการเพาะปลูกและบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ฉลาดในการส่งเสริมการเกษตรในด้านต่างๆ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการทำนุบำรุงบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดีมีผลผลิตพืชพันธุ์สมบูรณ์ในการส่งเสริมอาชีพ และการผลิตของประชาชนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ให้ความสะดวกสบาย ต่อผู้ได้บังคับบัญชาของตนอย่างสมบูรณ์ทุกอย่าง

2) **ปฐิสเมระ** ได้แก่ ความเฉลียวฉลาดในการบริหารจัดการบุคคล กล่าวคือ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถให้ได้ทำหน้าที่ตามที่เขาค้นค้นคนชั่วไม่ให้โอกาสเข้ามารับผิดชอบงานเพื่อหวังผลประโยชน์ บำรุงและให้ขวัญกำลังใจแก่ข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่า ผู้ปกครองต้องมีความ

เป็นผู้ฉลาดในการรับคนเข้ามาบริหารราชการเพื่อมาทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐรู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่งให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ปูนบำเหน็จความชอบในบางโอกาส รู้จักส่งเสริมคนดีเปิดโอกาสให้คนดีเข้ามาบริหารราชการ คัดเลือกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ด้วยสติปัญญาที่เฉียบแหลมและเป็นธรรม

3) สัมมาปาละ ได้แก่ ความรู้จักผูกผสมานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ ผู้ปกครองต้องมีความรู้สามารถในการแก้ปัญหาสังคม รู้จักผูกผสมานรวมใจของประชาชน รู้จักผูกใจประชาชนด้วยการช่วยเหลือ หรือส่งเสริมอาชีพโดยวิธีการต่างๆ แก่ประชาชน เช่น ให้กู้ยืมเงินไปลงทุน การเกษตรหรือไปลงทุนทางพาณิชย์กรรม หรือทางการศึกษา โดยดอกเบี้ยต่ำ หรือเข้าไปแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยจิตใจที่เอื้ออารีเป็นต้น ถือว่าเป็นการช่วยเหลือประชาชนให้เขาลุกขึ้นมายืนได้ และสุดท้ายก็คือ ช่วยเหลือประเทศถ้าประชาชนทุกหมู่เหล่าอยู่อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

4) วาจาเปยยะ หรือ วาขเปยยะ ได้แก่ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ มีการพูดด้วยถ้อยคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน มีเหตุผล ประกอบด้วยประโยชน์ สร้างสรรค์ความสามัคคีมีความสัตย์ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันตลอดจนเกิดความเชื่อถือในคำพูดนั้น ผู้ปกครองมีวาจาไพเราะอ่อนหวานชวนฟังประกอบด้วยเหตุผลมีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคีรู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟังตามวัยภาวะ รู้จักโน้มน้าวให้ทำความดียกย่องการทำความดีหมายความว่า ผู้ปกครองจะต้องกล่าววาจาอันอ่อนหวาน ควรดีมีไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิดแก่ทุกคนที่ได้มีโอกาสเข้าหาด้วยการทักทายปราศรัยแก่บุคคลทุกคน ทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยควรแก่ฐานะและภาวะอันสมควร

ราชสังคหะวัตถุ 4 ประการนี้เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของนักปกครองหรือนักบริหาร ถ้าทำได้อย่างถูกต้อง สังคมหรือประเทศชาติก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงเป็นปึกแผ่น เมื่อพระราชพงศาวดารประชาชน บ้านเมืองของพระองค์ย่อมเจริญมั่งคั่ง มีข้าวน้ำบริบูรณ์ ปราศจากโจรผู้ร้าย ประชาชนอยู่กันด้วยความสุขสงบปลอดภัยบ้านเรือนไม่จำเป็นต้องปิดประตูใส่กลอนเพื่อป้องกันโจรผู้ร้าย อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นักการเมืองผู้นำประเทศต้องยึดหลักของนิติธรรม นิติรัฐ หลักความยุติธรรม ความมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการปกครองประเทศนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือผู้นำ หลักธรรมที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้นแล้วเป็นตัวชี้วัดคุณภาพของนักปกครอง และสะท้อนให้เห็นคุณภาพของสังคมประชาชนด้วยหลักธรรม

หลักการปกครองแนวพุทธศาสตร์ดังที่กล่าวมาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการปกครองและควบคุมจิตใจตนเองเพื่อให้คนในสังคมอยู่เป็นปกติสุข นักการเมืองการปกครองที่ดีควรนำหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาไปปฏิบัติ ใช้เป็นหลักธรรมในการปกครองตนเอง ใช้ปกครองหมู่คณะและสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่บุคคลและหมู่คณะตลอดจนสังคมโดยรวมนั่นเอง ใน

สังคมประกอบไปด้วยหมู่คนจำนวนมาก การที่จะให้คนทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนั้นก็ต้องมีหลักในการยึดและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขในสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นสังคมใด ที่ใช้หลักธรรมและมีจริยธรรมในการปกครองร่วมกัน สังคมนั้นก็จะนำความร่มเย็นเป็นสุขมาให้ประชาชนในประเทศนั้น แต่ในทางตรงข้ามถ้าสังคมใด ที่ไม่มีหลักธรรมและมีจริยธรรมในการปกครอง สังคมก็จะเดือดร้อนสังคมวุ่นวายขาดความสุข ประเทศชาติวุ่นวาย ขาดความผาสุกในการดำรงชีวิตของประชาชนแม้รูปแบบการปกครองจะมีหลากหลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญคือการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสม ไม่ว่าสังคมนั้นเลือกปกครองกันด้วยรูปแบบการปกครองรูปแบบใดก็ตาม ก็ต้องมีหลักการปกครอง สำหรับให้ผู้ปกครองได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการปกครองเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือความอยู่ดีกินดี มีความสุขในชีวิตตามสมควรของประชาชน และหลักการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองด้วยรูปแบบใดก็ตาม ผู้ปกครองต้องมีธรรมและใช้เป็นหลักการในการปกครอง ทั้งในด้านการปฏิบัติตนและในด้านการปกครอง หากขาดหลักการคือธรรมเสียแล้ว ก็ยากนักที่ผู้ปกครองจะดำเนินการปกครองให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและประสบความสำเร็จ

สรุปเนื้อหา

จากที่กล่าวนี้นสรุปได้ว่าหลักธรรมสำหรับการปกครองที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้นั้นมีลักษณะเป็นกลางๆสามารถนำมาปรับใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ระบบการปกครองตามแนวพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองมากกว่าระบบการปกครอง คือผู้ปกครองต้องประกอบไปด้วยธรรมสำหรับการบริหารและการปกครอง เมื่อผู้ปกครองประพฤติตามธรรมดังกล่าว ย่อมเกิดผล คือประชาชนเป็นสุข แม้ว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องฟังเสียงของประชาชนด้วย ดังเช่นเรื่อง ทศพิธราชธรรมหมายความว่าผู้ปกครองควรปฏิบัติตนตามหลักทศพิธราชธรรม อันอาจสรุปเข้าในคำเดียว คือโดยความเป็นธรรมเพื่อความเป็นธรรม ฉะนั้น ธรรมทางการปกครองแม้จะมีเป็นอันมากแม้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ดี ที่ศาสตร์การปกครองต่างๆ แสดงไว้ก็ดี ก็รวมเข้าในคำเดียว การปกครองจะเป็นระบบใดก็ตาม นอกจากจะต้องมีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันเหมาะสมปัญหา และความต้องการของสังคมแล้ว ผู้มีอำนาจในการปกครองต้องมีธรรมประจำใจใช้อำนาจหน้าที่โดยชอบธรรม จึงจะเกิดเป็นธรรมในสังคม ศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างบรรทัดฐานและสะท้อนความเป็นผู้ปกครองที่เหมาะสม เป็นแบบฉบับแบบอย่างที่ดีของสังคม หรือทำให้การเมืองมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักการเมือง โดยเฉพาะผู้เป็นหัวหน้าหมู่คณะ เป็นประธาน เป็นประมุขของประเทศ แนวทางในการปกครองต่อผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์การปกครองให้เกิดความเป็นธรรม เพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม

การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ไม่ได้เน้นไปที่ระบบการปกครอง หรือกระบวนการทางการเมืองแต่อย่างใด แต่เป็นการเน้นไปที่ผู้ปกครองหรือผู้นำในการปกครอง บ้านเมืองไหนได้ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถมีความเป็นธรรม รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ถูกต้องดีงาม ไม่กระทำการที่เลวร้าย รู้จักเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติแสดงถึงเจตจำนงให้การเกื้อกูลการปกครอง ให้การสนับสนุนหลักธรรมในการปกครอง เป็นผู้ที่คล่องธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา บริหารการปกครองแบบธรรมาธิปไตยโดยถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง เพื่อให้ทั้งผู้ปกครองและประชาชนผู้ถูกปกครอง บรรลุเป้าหมายสูงสุดในการอยู่ร่วมกัน คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขกายสุขใจ โดยการดำเนินนโยบายทางการปกครอง ระบบเศรษฐกิจและสังคม ให้ประกอบด้วยธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติแก่ผู้ปกครอง รูปแบบการปกครองไม่ว่าแบบใดถ้าผู้ปกครองประพฤติธรรม การปกครองนั้น ย่อมเป็นแบบการปกครองที่ดีที่สุด ตรงกันข้ามรูปแบบการปกครองใดผู้นำการปกครองนำความทุกข์เข็ญมาสู่อาณาประชาราษฎร์ รูปแบบการปกครองนั้นเลวที่สุด การปกครองแนวพุทธศาสตร์ จึงเป็นการปกครองที่ดำเนินตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง การควบคุม การดูแลตนเองและผู้อื่น โดยอาศัยความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม การใช้อำนาจในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลร้ายใดใดเป็นที่ยอมรับพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและคนอื่น บุคคลอื่นในการอยู่ร่วมกันในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (248). **หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
สาขาวิชารัฐศาสตร์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา**. (2535). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ธนา นวลปลอด. (2536). **ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2555). **ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย**.
สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). **ธรรมนูญชีวิต A Constitution For Living** พิมพ์ครั้งที่
116. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). **รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนวพุทธ**.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่
19, นนทบุรี: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่
28. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จำกัด.
- พระราชเมธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ ป.ธ.8). (2528). **ทศพิธราชธรรมกถา**, ประมวลพระธรรมเทศนาในอภิ-
ลักขิตสมัยสมโภชพระชนมายุครบ 5 รอบ พระนิกษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
2530. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). **ธรรมบรรยาย ชุด ทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมมติ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2516). **ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.